

«МНЕ ЗРАЗУМЕЛА ЁСЁ І ЁСЁ НЕ ЯСНА...»

ПАЭЗІЯ Ё ВІРЛІВЫХ ВАРУНКАХ ЧАСУ

Ірына ГОЎЗІЧ

Паэзія была і застаецца самым аператыўным відам мастацкай творчасці, які чуйна рэагуе на змены ў культурным і грамадскім жыцці. Пацвярджэнне гэтай тэзы можна ўбачыць на працягу цэлага ХХ стагоддзя — і ў час «нашаніўскага» перыяду, і ў драматычныя 1940-я, і ў 1980—1990-я гады. Названая асабліваць выяўляецца праз два асноўныя паказчыкі: па-першае, колькасны — паэтычных зборнікаў значна больш, чым кніг прозы і драматургіі; па-другое, дзякуючы невялікаму аб'ёму, але надзвычай скандэнсаванаму зместу, паэзія хутчэй трапляе да свайго непасрэднага адрасата — чытача.

Згодна з вызначэннямі літаратуразнаўцаў, сучасная беларуская паэзія бярэ адлік з другой паловы 1980-х гадоў, аднак мы будзем разглядаць яе найперш як шматгранную з'яву бягучага літаратурнага працэсу пачатку ХХІ стагоддзя, пазначаную **«арыгінальнымі мастацкімі набыткамі, жанравай і стылёвай дынамікай, цікавымі творчымі пошукамі»** (вылучана намі. — *І.Г.*) [7, с. 39]. У «прастораво-часовай структуры» яе перакрываюцца набыткі розных пісьменніцкіх пакаленняў: старэйшага — пакалення шасцідзясятнікаў (Р. Барадулін, Н. Гілевіч, Г. Бураўкін, А. Вярцінскі, В. Зуёнак, Я. Сіпакоў), сярэдняга, што заявіла пра сябе ў 1970—1980-я гады (Р. Баравікова, Н. Мацяш, М. Мятліцкі, А. Разанаў, І. Багдановіч, А. Сыс, В. Шніп, Л. Дранько-Майсюк, Л. Галубовіч, Адам Глобус і інш.),

і маладзейшага (С. Мінскевіч, В. Жыбуль, В. Бурлак (Джэці), Андрэй Хадановіч, В. Трэнас, Зм. Вішнёў, Т. Сівец, Н. Кудасава, Т. Нілава і інш.), «розных па манеры, стылістыцы, светапогляду пісьменнікаў: традыцыяналістаў, пострэалістаў, мадэрністаў, постмадэрністаў, “чыстых” белетрыстаў, непахісных інтэлектуалаў, цвярозых кан’юктуршчыкаў і інш.» [27, с. 5].

Магчыма, з нашымі выказваннямі пра жыццяздольнасць сучаснай паэзіі не пагодзіцца Л. Галубовіч, які пісаў пра беларускую вершаваную прастору канца ХХ стагоддзя наступным чынам: «Сённяшняя беларуская паэзія выглядае апатычнай, аслаблай, безмястоўнай і безыніцыятыўнай. Нават у лепшых сваіх праявах (*афарыстычнай філасафічнасці* А. Разанава, *дынамічнай узрушанасці* У. Някляева, *слоўным слаламе* Р. Барадуліна, *какетлівай метафарычнасці* Л. Дранько-Майсюка ды *іранічным аптымізме* (вылучана аўтарам. — *І.Г.*) А. Хадановіча) яна выяўляецца не на ўсю сваю паэтычную моц. Адназначна, што на сучасным сваім этапе яна не пашырае, а паступова (магчыма, што й змушана) звужае прастору сваёй бытнасці ў грамадстве і змяншае ціск свайго ўздзеяння на чалавека» [12, с. 9]. Цікава, ці змяніліся погляды аўтара ў новым, ХХІ стагоддзі? Калі не, то падобнае выказванне крытыка, ды пры тым яшчэ і таленавітага паэта, крыху нагадвае хаўтуры па яшчэ жывым чалавеку (узгадваецца падобная сітуацыя з французскім раманам, абвешчаным мёртвым ў 60-я гады ХХ стагоддзя). Паспрабуем пераканацца, што беларуская паэзія не толькі працягвае жыць надзеяй на лепшае, але і з’яўляецца дасканалай мастацкай з’явай сучаснага літаратурнага працэсу...

Вектары развіцця сучаснай паэзіі бяруць пачатак ў розных часавых і прасторавых вымярэннях. Гэта і нацыянальная літаратура эпох Адраджэння (наноў адкрытая ў паэзіі ХХІ стагоддзя А. Разанавым тэма дэміурга) і Барока (С. Полацкі, да прыкладу, справядліва лічыцца «прадцечай» постмадэрнізму), і літаратура «нашаніўскага» перыяду (з яе алегарычнасцю, сімвалічнай шматзначнасцю), і творчасць класікаў нацыянальнай літаратуры (фармальна-змястоўныя пошукі

Максіма Танка, Рыгора Крушыны, філасофска-адцягненыя рэфлексіі А. Куляшова), і перайманне ўзораў найноўшых літаратурных школ у еўрапейскіх літаратурах і літаратуры ЗША (Зм. Вішнёў, С. Мінскевіч, В. Жыбуль), і выкарыстанне вершаваных форм усходняй паэзіі (Р. Барадулін, Адам Глобус, У. Сіўчыкаў, Э. Акулін). Слушным з'яўляецца меркаванне В. Стральцовай, якая адзначае, што беларуская літаратура на мяжы ХХ—ХХІ стагоддзяў «працягвае — шляхам складаных узаемазалежнасцей і ўзаемаўплываў, прыцягненняў і адштурхоўванняў — літаратуру папярэдняю. І, як і ва ўсе часы, з'ява гэта шматузроўневая...» [27, с. 4].

Штуршком для актывізацыі «паэтычнага працэсу» сталі ідэйныя і вобразныя пошукі паэтаў, празаікаў, драматургаў і крытыкаў, якія стварылі ў 1987 годзе літаратурную суполку «Тутэйшыя» (А. Асташонак, П. Васючэнка, Адам Глобус, С. Дубавец, С. Кавалёў, А. Сыс, Міраслаў Шайбак і іншыя, якія выдаюць зборнікі і ў ХХІ стагоддзі) і выступілі супраць «манапалізму Саюза пісьменнікаў на кіраванне літаратурным працэсам, патрабуючы стварэння новых, больш гнуткіх мастацкіх іерархій, у якіх бы знаходзілася месца не толькі “літаратурным генералам”, але і таленавітай моладзі» [18, с. 27]. «Маніфест» гэтага літаратурнага аб'яднання абвяшчаў: «Літаратура — гэта Бацькаўшчына» [9, с. 18], што сведчыць пра арыентацыю маладых пісьменнікаў на нацыянальныя каштоўнасці, створаныя класікамі нашага мастацтва слова — Ф. Багушэвічам, Янкам Купалам, М. Багдановічам, М. Гарэцкім і У. Караткевічам (які, дарэчы, лічыўся імі апошнім носьбітам нацыянальнага ідэалу): «Наша літаратура — настолькі нявыказаная, што ёй самы час стаць адной з самых адметных у свеце, не выключана — геніяльнай. Кожны <...> твор мусіць быць Дзівам, або літаратура абсалютна адметная і непрадказальная — або не літаратура наогул» [9, с. 22].

Напрыканцы мінулага стагоддзя (1993) узнікла «Таварыства вольных літаратараў» (І. Сідарук, Алесь Аркуш, Л. Сільнова, Л. Сом і інш.), мастацкая дзейнасць якога была заснавана на ідэі «канцэптуальнага бунту» (В. Акудовіч) супраць культурнага

цэнтрызму сталіцы. Ідэолагам, тэарэтыкам і “выканаўцам” бунту стаў Алесь Аркуш» [18, с. 75], аўтар самакрытычнага, горкасаркастычнага верша пра нацыянальную самаідэнтыфікацыю чалавека:

Хто ты, дзіўнае стварэнне?
Зноў ідзеш за мной па следзе.

У даведніках нямашака
тлумачэння тваёй сутнасці.

<...>

Зразумець цябе імкнуся,
вывучаю, як француза,
як нянаскае здарэнне...

<...>

Кпінай
з’імітую правакацыю,
спробу ідэнтыфікацыі [1, с. 44].

У працытаваным вершы «Спроба ідэнтыфікацыі» Алесь Аркуш са з’едлівай іроніяй выкрывае сутнасць пакалення «тутэйшых» беларусаў, абагулены вобраз якіх паўстае ў выглядзе нявытлумачанай здані, прывіду.

У 1995 г. з’явіўся новы літаратурны рух — «Бум-Бам-Літ» (Зм. Вішнёў, С. Мінскевіч, А. Туровіч, В. Жыбуль, Ю. Гумянюк і інш.), які «вызначыў агульны кірунак літаратурнага авангарда на цэлае дзесяцігоддзе <...>, стаўшы называным для тых з’яў літаратуры, якія характарызуюцца падкрэсленай эпатажнасцю, фармалістычнасцю падыходаў пры выбары мастацкіх сродкаў, дэструктыўнасцю на ўсіх узроўнях — ад моўнага да лагічна-змястоўнага» [18, с. 28—29]. Творчасць паводле тэорыі і практыкі гэтага таварыства павінна быць пазбаўлена класічнага жанрава-тэматычнага аблічча і ўяўляць сабой своеасаблівую самапрэзентацыю аўтараў, слова якіх атрымала б «права на існаванне па-за тэкстам, па-за перадачай інфармацыі» [28, с. 24]. Выразным прыкладам самастойнага існавання слова (як звышадзінкі) па-за тэкстам з’яўляецца наступны твор Зм. Вішнёва з кнігі «Фараон у запарку»:

словы ўзнікаюць нечакана
падаюць на нас сняжынкамі
падаюць на нас голкамі
а часцей за ўсё кроплямі дажджу
асядаюць на твары срэбрам
рэгулююць такім чынам надвор'е [11, с. 64].

Ці верш пра каханне В. Жыбуля:

Я хачу паварушыць тваім хвостом,
я мару падыхаць тваімі жабрамі
і, каб шырэй наглядзецца тваім характвом,
з вачэй сцерці водарасці швабраю.

Па вадзе ад цябе расплываюцца кругі
з-за цяністага куста эладэі.
Ты лямпавыя промні збіраеш у стагі.
Навучы мяне так. Я не ўмею.

Мы сядзім і чакаем, што ж будзе далей,
не хаваючы закаханья твары.
Я хачу да цябе дакрануцца, але
мы жывем у розных акварыумах [31, с. 448].

Нягледзячы на слоўную эквілібрыстыку, падобную да стылёвых пошукаў футурыстаў — Веліміра Хлебнікава, І. Севяраніна і А. Кручоных, апошні з якіх назваў шэдэўральнымі пяць сваіх радкоў «дыр бул щыл / уберщур / скум / вы со бу / рлэз», вершы маладых паэтаў кранаюць сімвалічнасцю (словы і думкі матэрыялізуюцца!) і незвычайнасцю вобразнасці: «Ты лямпавыя промні збіраеш у стагі» — каханая паўстае як усемагутная і магнетычная чараўніца, свет якой з'яўляецца супрацьлеглым свету лірычнага героя («мы жывем у розных акварыумах»).

Пэўнае звужэнне тэматычнага дыяпазону ў сучаснай паэзіі выявілася найперш у выяўленча-апісальнай, пейзажнай лірыцы, «істотным зместам якой са старажытнасці і да нашых дзён становяцца стасункі хао-касмічнай гармоніі, прыгажосці і разам з тым недасканаласці свету, адухоўленасці гэтага свету прысутнасцю асобы чалавека, а дакладней — полімарфічныя

ўзаемасувязі чалавека і навакольнага асяроддзя, чалавека і прыроды» [14, с. 16]. Матывы захаплення прыгажосцю «натуры» і адчуванне знітанасці з ёй душы лірычнага героя, сум і пакута па прычыне разбурэння спрадвечнай гармоніі ўвасабляюцца найперш у творах прадстаўнікоў старэйшага і сярэдзіннага пакаленняў і, безумоўна, маладых паэтаў.

У адрозненне ад сваіх першых метафарычна-ўзнёслых, лірычна-прачулых і вобразных вершаў Р. Барадулін толькі зрэдку, у вершах-філасафемах з кнігі «Быць! То be!» (2006) пра парушэнне гармоніі ў свеце, звяртаецца да выяўленча-апісальнага пачатку, спалучаючы яго з роздумамі-медытацыямі («Прыпяцкія берагі на шалі пясочныя / паклалі хвалі апошнія веры. / Чарнобылем, / Як сосны, / Падсочаныя, / Мы чакаем сваёй сякеры» [4, с. 30]).

М. Мятліцкі ў сваёй новай кнізе выбранай лірыкі «Цяпло буслінага крыла» (2010) па-ранейшаму застаецца верным першароднаму натурфіласофскаму пачатку, апяваючы некрутую прыгажосць характа лясоў, «дзе перад вечнасцю няеём» [21, с. 30], першабытную цішыню, ручаі, першую лістоту, і смуткуючы з нагоды ўбачанага васілька «паміж промняў атручаных рос» [21, с. 158].

У напрамку паяднання выяўленча-апісальнай і медытатыўнай лірыкі засведчыў свае мастацкія набыткі і А. Бадак у цыкле «Смутак апалага лісця» са зборніка з яркай метафарычнай назвай «Маланкавы посах» (2004). У большасці вершаў паэта з гэтага цыкла («Стрыжы», «Не за лесам», «Сустрэча з ваўкалакам», «Восеньскі эцюд») паэтычны пейзаж раскрывае ўнутраны рух пачуццяў і перажыванняў лірычнага героя:

Лісце апалае ў садзе згарае,
Дым неахвотна ўздымаецца ўгору —
Нібы на неба душа адлятае,
Поўная горкага смутку і гора [3, с. 60].

Лірычны герой працытаванага твора знаходзіцца ў поўным суладдзі з прыродай, адчувае самыя малыя змены ў яе «настроі»; камертон ягонай душы поўніцца прадчуваннем блізкіх халадоў.

Дарэчы, вобраз-сімвал асенняй лістоты ў нацыянальнай і сусветнай літаратуры часта атаясамліваецца з надыходам смерці (узгадаем хоць бы апавяданне Цёткі «Асеннія лісты»).

Уражлівасць і чулівасць жаночай душы заўсёды нараджае замілаванне і захапленне прыгажосцю наваколля, спрыяючы стварэнню сапраўдных прыкладаў пейзажнай лірыкі, «па-сапраўднаму высокіх і ўнікальных узораў вобразнай жывапіснасці, той адзінанепаўторнай выяўленчасці» [8, с. 1]. Падобныя матывы знайшлі адлюстраванне ў лірыцы Н. Кудасавай (кніга «Лісце маіх рук», 2006) і Т. Сівец («Ліпеньская навальніца», 2003), якія працягваюць традыцыі пластычна-выяўленчага мастацтва слова. Звернем увагу на назвы кніг паэтаў, сімвалічнымі цэнтрамі якіх становяцца Лісце і Навальніца як улюбёныя вобразы славянскай літаратуры.

Наватарства ў раскрыцці такой спрадвечнай і актуальнай тэмы, як прырода і чалавек, у найноўшай літаратуры паступова набывае новае змястоўнае акрэсленне: звяртаецца ўвага найперш на экалогію чалавечай душы, што ці не ўпершыню ў нацыянальнай літаратуры было зроблена В. Зуёнкам (верш «Ніхто не пачуў...») і Я. Сіпаковым (верш «У траве пажухлай і счарнелай...»), на думку якіх жыццё ва ўрбанізаваным грамадстве, дзе ўсё менш адчувальнай становіцца сувязь з зямлёй, народнымі каранямі, не спрыяе захаванню душэўнай гармоніі. Як адзначаюць даследчыкі сучаснай літаратуры, «наступствы дысгармоніі ў прыродзе існуюць у непасрэднай, прамой прапарцыянальнай залежнасці з “экалогіяй” душы асобы і бездухоўнасцю соцыуму» [14, с. 25].

У беларускую літаратуру напрыканцы мінулага стагоддзя прыйшла новая генерацыя пісьменнікаў — дзяцей горада (Адам Глобус, Л. Рублеўская, С. Мінскевіч, Г. Лабадзенка і інш.), намаганнямі якіх была абноўлена тэматыка. Беларуская паэзія на сучасным этапе «падключылася» да нацыянальнай мастацкай традыцыі паэта-ўрбаніста М. Багдановіча і адначасова пачала арыентавацца на эстэтыку ўрбаністычнай паэзіі ў еўрапейскай літаратуры. Сярод падобных твораў можна вылучыць вершы Адама Глобуса з кніг «Парк» і «Скрыжаванне»: «Горад», «На прыпынку», «1989. Мінск. Траецкае прадмесце», «1939. Віль-

ня. Слова беспрацоўнага», «Беларускія краявіды», для якіх характэрная аўтарская «ўвага да дэталі, імкненне вылучыць дакладны абрыс, знайсці ў бачным, хуткаплынным сутнаснае, вечнае» [18, с. 62]. Адам Глобус з дапамогай штрыхоў-вобразаў (афішы, новабудоўлі, жыццё мікрараёнаў, транспарт і г. д.) стварае цэласную, гарманічную карціну гарадскога жыцця, у якой лірычны герой адчувае сябе ўтульна і спакойна:

Афішы, перахрышчаныя клеём,
Чытаюцца дзяўчынкай па складах.
Новабудоўлі моцна пахнуць клеём,
Варгаўнікі сумуюць пры складах.

Хлапечы жыццё мікрараёнаў
Заблыталася ў бітумнай смале.
Будзільнікам зялёным, электронным
Міргае вока часу на сталі [15, с. 10].

У некаторых урбаністычных вершах горад становіцца месцам, знешнім антуражам, акаляючым асяроддзем, на фоне якога разгортваюцца перажыванні лірычнай гераіні, як, напрыклад, у вершы Т. Сівец «Хаджу па Мінску»:

Хаджу па Мінску, здаюся мілай
Дзяўчынкай-сонейкам светлай, як
Адбітак лета на срэбных крылах,
Цяплом абуджанага матыля...

Навошта марыць? Метро, трамваем
Вірую марна ў чужы раён.
Натоўп і спёку — я ўсё стрываю,
Каб на прыпынку сустрэўся Ён! [25, с. 6]

Ва ўрбаністычнай лірыцы дзяцей горада, што выраслі на гарадскім асфальце, паміж старых муроў-камяніц і сучасных гмахаў-будынкаў, горад «па-сапраўднаму “свой”, крэўны, дзе шмат непаўторных мясцін, з якімі звязаны прыемныя згадкі» [14, с. 42], першае каханне і першае расстанне, першае шчасце і першыя слёзы.

Тэматычны дыяпазон сучаснай беларускай лірыкі не абмяжоўваецца акрэсленымі вышэй тэмамі. Адным з дамінантных пытанняў, якому прысвячаюць свае творы паэты, становіцца пытанне пра выдаткі навукова-тэхнічнага прагрэсу, наступствы аварыі на Чарнобыльскай АЭС (зборнікі М. Мятліцкага «Бабчын», «Чаканне сонца», В. Зуёнка «Лета трывожных дажджоў», «Чорная лесвіца», вершы Максіма Танка «Просьба аб дараванні», «Тут Беларусь была», Р. Барадуліна «На схіле двухтысячагоддзя» і інш.). Даследчык сучаснай паэзіі Л. Гарэлік так вызначае ўплыў тэхнагенных катастроф і прыродных катаклізмаў на творчасць паэтаў: «Постчарнобыльская эра прынесла непрадказальныя змены ў грамадскую свядомасць, прымусіла задумацца і пераканацца, што пісаць так, як раней, не пажадана. Ці можна пасля Чарнобыля ўвогуле займацца вершатворчасцю, марыць пра высокія матэры?» [14, с. 45]. Паэты адчуваюць сваю асабістую далучанасць да лёсу роднага краю, немагчымасць як раней пісаць радасныя і светлыя вершы пра прыроду: «Нават у мройныя / зорныя ночы / светлыя вершы / прыходзіць не хочучь» [22, с. 36].

Глыбінёй перажыванняў, непрыхаванай трагедыйнасцю, якія грунтуюцца на асабіста перажытым, вызначаюцца вершы М. Мятліцкага, прысвечаныя Чарнобыльскай аварыі. Паэт разам з землякамі перажыў адсяленне з роднай вёскі, таму і гучаць яго творы як дакумент-прысуд чорнай бядзе. Па словах М. Ароцкі, «гаркота “палескага смутку” пачала, бадай, цалкам трымаць у палоне вершы М. Мятліцкага — іх вызначае ўласна перажытая, сэрцам убачаная дэталізацыя, шчымлівая густата канкрэтных адзнак бяды...» [2, с. 71]. Лірычны герой вершаў М. Мятліцкага паўстае выгнаннікам («Брыдуць яны — палоннікі журбы, / Выгнаннікі, заложнікі нядолі» [20, с. 256]), які не можа пераадолець адлучанасць ад роднай зямлі, блізкіх, дарагіх сэрцу мясцін, што сталі палігонам смерці: «Тут мёртва ўсё... / Спалошлівы прывід / Астатняе выгнанніцы — вясны. / У дзікарослых травах краявід. / Стаю, Жыццё, каля тваёй труны» [20, с. 49]. Гэта выразна выяўляецца ў творах з сімвалічнымі назвамі «Выгнаннік», «Перасяленкі», «Брыдуць яны —

палоннікі журбы...». Паэт стварае аднатонны графічны малюнак спустошанай малой радзімы, выкарыстоўваючы пераважна змрочны, цёмны колер, перадае ім драматызм душэўнага стану лірычнага героя («чорная ява», «ноч», «чорны чалавек»).

Паэтыка М. Мятліцкага грунтуецца на прынцыпах кантрастнага адлюстравання постчарнобыльскага жыцця, калі яго можна ў поўнай меры назваць жыццём, з дапамогай вобразаў-антыномій жыцця і смерці, святла і цемры, шчасця і бяды, радасці і гора, што выявілася і ў жанры санета (цыкл «Санеты Чарнобыля»):

Глядзіць мірганнем зор сусвет халодны,
Бы ведае: наступіць час бясплодны
І Згіне жыццядайная Зямля,

На промнях радыяцыі бязвінна
Згібее, як самотная жанчына,
Што нарадзіць не здатна немаўля
(вылучана намі. — *І.Г.*) [21, с. 199].

Заўважым, што ў традыцыйным светаўспрыманні зоры — крыніца найвышэйшай мудрасці (закон Сусвету); зямля — калыска чалавецтва, Маці, што гадуе сваіх дзетак; промні — сімвал святла, аднак у спалучэнні з эпітэтамі і дзякуючы кантэксту яны выконваюць іншую ролю — становяцца сімваламі не Жыцця, а Смерці.

Гаркота палескага смутку надоўга скавала душу паэта, Чарнобыльскай бядзе ён прысвячае шматлікія вершы, змешчаныя на старонках часопіса «Маладосць» у 2006 годзе («А дні ідуць...», «Чарнобыльскі ранак», «У зоне могілкі...» і інш.).

На сучасным этапе развіцця літаратуры ўзмацняецца і цікавасць паэтаў і прازیкаў да гістарычнага мінулага як асновы фарміравання гістарычнага пачуцця, што ператварае чалавека ў грамадзяніна, які пачынае клапаціцца не толькі пра свой асабісты лёс, але і пра лёс сваёй краіны. Даследчык сучаснай паэзіі А. Бельскі так тлумачыць з'яўленне і ўзмацненне гіс-

тарычнага фактару ў беларускай паэзіі: «Сучасных паэтаў найперш прыцягвае лёс знакамітых людзей Беларусі — тых, хто стаяў ля вытокаў нашай дзяржаўнасці, культуры, асветніцтва, адраджэння, хто ўласнай мужнасцю, патрыятычнай ахвярнасцю, вялікім талентам, пакутніцкім жыццём упісаў сваё імя на скрыжальных гісторыі. Мацярык мінулага ў паэтычным адлюстраванні зрабіўся шматнаселеным: аб'ектамі ўслаўлення нашых паэтаў-сучаснікаў з'яўляюцца Еўфрасіння Полацкая, Рагнеда, князь Вячка, Кірыла Тураўскі, князь Вітаўт, Ф. Скарына, М. Гусоўскі, Л. Сапега, С. Будны, К. Каліноўскі, П. Багрым, Ф. Багушэвіч, Янка Купала, Якуб Колас, М. Багдановіч, Цётка (А. Пашкевіч), Я. Драздовіч, У. Дубоўка...» [7, с. 73]. Гістарычная тэматыка ў літаратуры на сучасным этапе годна прадстаўлена зборнікам «Кніга ўзнаўленняў» А. Разанава — своеасаблівай энцыклапедыяй складанай гісторыі Беларусі. Паэт стварае літаратурныя наследаванні адкрытай дыдактычнай накіраванасці, перакладае на сучасную літаратурную мову творы, напісаныя знакамітымі асветнікамі, рэлігійнымі і дзяржаўнымі дзеячамі, якія павучаюць нашчадкаў «людзьмі звацца», «жыць / у Айчыне сваёй бяспечна / і не баяцца» [23, с. 130].

Своеасаблівы падыход да раскрыцця гістарычнай тэмы выяўляецца ў творчасці А. Пісьмянкова (вершы «Якаў Палачанін», «Дума Вітаўта» і інш.), Максіма Танка і В. Шніпа («Язэп Драздовіч»), Л. Рублеўскай («Балада пра Франца Савіча», «Мялеці Сматырскі») і інш. Пры знаёмстве з названымі вершамі ў свядомасці чытачоў паўстае галерэя постацей выбітных гістарычных асоб, жыццё і дзейнасць якіх паэты лічаць узорами маральнай дасканаласці і грамадзянскай самаахвярнасці на карысць Бацькаўшчыны. Менавіта таму героі названых твораў набываюць адзнакі мастацкага абагульнення, паўстаюць пра- рокамі:

У тую ноч,
як на начлег спыніўся
Хрыстос у пунькаўскім глухім засценку,
У гаспадароў Язэпка нарадзіўся.

І, каб суцешыць парадзіхі енкі
 І плач дзіцячы, ён са свайго клунка
 Сыпнуў у люльку

шчодрыя дарункі.

Яны, відаць, і памаглі малому
 У нашым краі з часам стаць вядомым,
 Уладаром зачараваных фарбаў,
 Збіральнікам свайго народа скарбаў
 І непаўторным самавітым творцам... [29, с. 31].

Наватарства сучаснай паэзіі ў пашырэнні абсягаў гістарычнай тэмы заключаецца найперш у зменах танальнасці твораў, пераходзе ад мажорна-ўзнёслай, гучнай да сцішана-камернай, асабістай, калі чытач разам з аўтарам пільна ўзіраецца праз смугу стагоддзяў у мінулае, сочыць за развіццём перажыванняў канкрэтных гістарычных асоб (цыкл «Балады Вялікага Княства Літоўскага» В. Шніпа, паэмы Р. Баравіковай «Барбара Радзівіл» і «Саламея»).

Своеасаблівай мастацкай інтэрпрэтацыяй гістарычных падзей і новых, не заўсёды пазітыўных змен у сацыяльным, грамадскім і літаратурным жыцці на мяжы стагоддзяў з'яўляюцца вершы У. Гарачкі са зборніка «Пралетарскія песні», пранізаныя з'едлівым сарказмам і чорным гумарам. Традыцыйныя жанры пракламацыі, агіткі набываюць у творчасці паэта выразны пафас адмаўлення, крытычны пачатак у іх пераважае над эталагічным, а многія сітуацыі ў вершах даводзяцца да абсурду: «Не хадзі на завод: / Там рагоча / Страшэнны рабочы! / Не хадзі на завод!» [13, с. 20]; «У стылі барока / Будуюць баракі. / У гэтых бараках жывуць батракі» [13, с. 13]. Дасціпным гумарам і іроніяй вызначаюцца эпіграмы, прысвечаныя В. Жыбулю, Зм. Вішнёву, А. Сысу і іншым паэтам, у якіх па-майстэрску выкрываюцца асноўныя недахопы і клішэ ў творчасці згаданых літаратараў: «...І ў маім садзе / Расце яблык. / Надзену фрак, / Цыліндр і кій / Вазьму. / Пайду, / Саб'ю яблык» (Зм. Вішнёву) [13, с. 34]; «Ты не пі кампот: / Гэта ягад пот» (В. Жыбулю) [13, с. 35].

На думку некаторых даследчыкаў, новай рысай сучаснай паэзіі «стаў зварот беларускіх паэтаў да рэлігійна-хрысціянскай і біблейска-філасофскай тэматыкі. <...> Імя Бога вярнулася ў нашу паэзію як сімвал духоўнага выратавання і заступніцтва. Бог, пошук Боскага ў чалавечым існаванні, прага ачышчэння, чалавекалюбства, далучэнне душы да вечнага, хрысціянскага, усяго святога — вось тое кола матываў, якое вызначае змест твораў рэлігійна-духоўнай скіраванасці» [7, с. 59—60]. Адною з асаблівасцей новай мастацкай свядомасці з'яўляецца адчуванне майстрамі слова адсутнасці ярка выражанага памежжа паміж Жыццём і Смерцю. І ў сувязі з гэтым многія сучасныя аўтары, такія як А. Разанаў, Р. Барадулін, І. Багдановіч, Д. Бічэль, Міраслаў Шайбак, А. Мінкін, Адам Глобус і іншыя, разглядаюць смерць не толькі і не столькі як фізіялагічны канец чалавека, а як своеасаблівы пераход яго ў іншае жыццёвае вымярэнне.

У першай палове 1990-х гадоў — пачатку ХХІ стагоддзя выйшла пяць кніг Р. Барадуліна: «Маўчанне перуна», «Міласэрнасць плахі», «Евангелле ад Мамы», «Ксты», «Быць! То ве!», якія пашырылі праблемна-тэматычны і жанравы дыяпазон беларускай лірыкі; многія з вершаў напісаны ў форме рэлігійна-медытатывных роздумаў, малітваў і літанняў:

Божа, пашлі Беларусі
Ласку з Тваімі вачамі,
Сэрцы суцеш у скрусе,
Злітуйся над крывічамі.
<...>

Хай беларус беларуса
Будзе любіць як брата.
Светлая Імем Ісуса
Наша крывіцкая хата.
Божа, на ўсіх раздарожжах
Нас ад напасцяў варожых
Твой зберажэ напамін.
Амін [4, с. 60].

Адам Глобус у творы «Спраба малітвы» таксама звяртаецца да найвышэйшых сіл, прагнучы ахвяраваць уласным жыццём, каб адрадзіць Радзіму і мову: «Божа, забяры маё жыццё, / Выратуй знямелую Айчыну, / Выратуй ахвяры і злачынцаў... / Божа, забяры маё жыццё. / Ты адзіны вольны і вялікі, / Ганарлівым адпусці грахі. / Веру — да цябе вядуць шляхі. / Ты адзіны вольны і вялікі. / Я слабы, з атручанай душой, / Брудны гад, скалечаны, нікчэмны... / Веру ў розум светлы і надземны. / Я слабы, з атручанай душой» [15, с. 277].

Каханне («чыстая краса») — адна з самых старажытных тэм у сусветнай літаратуры, і найперш у лірыцы, бо, па словах даследчыкаў, «найвышэйшай прайвай духоўнасці асобы, яе своеасаблівага азарэння з'яўляецца стан закаханасці. Здольнасць кахаць сведчыць пра багацце і шчырасць душы» [14, с. 60]. Тэма кахання як жыватворнай крыніцы духоўна-маральнага вобліку асобы ў сучаснай беларускай паэзіі звязана з імёнамі Л. Дранько-Майсюка («Стомленасць Парыжам», «Акропаль»), Р. Баравіковай («Каханне»), Н. Мацяш («Душою з небам гаварыць»), Г. Каржанеўскай («Асенні мёд»), Л. Сом («Свабода слова “зіма”») і інш.

Л. Дранько-Майсюк («паэт, які кахае») — адзін з самых папулярных і арыгінальных сучасных беларускіх паэтаў, творчасці якога характэрна інтэлектуальна-медытатыўная заглыбленасць, што вынікае з канкрэтна-пачуццёвай вобразнасці, грунтоўнага ведання традыцый сусветнага мастацтва. Дамінантным архетыповым вобразам паэзіі гэтага аўтара становіцца вобраз вандроўніка па чужых гарадах і краінах, які нязменна вяртаецца да Бацькаўшчыны і жанчыны як крыніц прыгажосці і эстэтычнага ідэалу. Таму невыпадкова найвышэйшай прайвай прыгажосці для паэта становіцца каханне.

Адзін з лепшых зборнікаў Л. Дранько-Майсюка «Акропаль» складаецца з метафарычных яго-essai (своеасаблівы жанравы сінтэз эсэ і філасофскага разважання) «Ратаванне Грэцыяй» і «Стомленасць Парыжам». Адчуваецца, што паэт шукае новыя асацыятыўныя прынцыпы пісьма, стварае своеасаблівае жанравае новаўтварэнне на аснове сінтэзу прозы і паэзіі — проза-

паэзіі. Кніга — яркае сведчанне таго, што творца арыентуецца ў сваёй творчасці на сусветнае мастацтва: антычнасць, французскі сімвалізм, жывапіс Анры Маціса, паэзію Поля Верлена, П'ёма Апалінэра, Аляксандра Блока: «Я гаварыў пра Купалу і Апалінэра, пра спадчынна-ўстойлівае непадабенства французскіх і беларускіх паэтаў, сэнс якога шмат у чым вызначаны дзеясловамі ш у к а ц ь і ч а к а ц ь (графічна вылучана аўтарам. — *I.G.*). Французскія паэты-класікі шукалі свой лёс, а беларускія чакалі яго — і мелі, дарэчы, рацыю... І калі мы сапраўды адстаём ад сваіх суседзяў на сто, дзвесце ці нават на больш гадоў, калі мы часта прыстаём, стамляемся, басанож адольваючы дадзены гісторыяй шлях, то адставанне нашае (я ўпэўнены!) вельмі блізкае да той відавочнай розніцы, якая існавала паміж пакутнай хадою босых галілейскіх рыбакоў і зладжаным крокам абутых рымскіх легіянераў» [16, с. 115].

Л. Дранько-Майсюк свядома сцвярджае ідэю «мастацтва для мастацтва» («чыстай красы»): апявае найперш красу прыроды, штодзённага жыцця, складае гімн жанчыне. Пачаўшы з паэтызацыі палескага краю, ён пераходзіць да асэнсавання культурнай спадчыны, створанай народамі свету ад часоў Старажытнай Грэцыі да эпохі французскага сімвалізму. Слушнымі з гэтай нагоды ўяўляюцца словы Л. Гарэлік: «Увогуле ў лірыцы кахання Л. Дранько-Майсюка сапраўдная мазаіка стыляў, вобразаў, матываў, алузій з розных антычных і біблейскіх крыніц, рэмінісцэнцый з сусветна вядомых літаратурных, мастацкіх, музычных твораў...» [14, с. 68]. Нават звычайнае пачуццё закаханасці Л. Дранько-Майсюк умее ўзняць у мастацкай творчасці да рамантычнай легендарнасці, а яго «чароўная А.», якой прысвечаны цыкл інтымных вершаў, набывае адзінкі дантаўскай Беатрычэ або пятраркаўскай Лауры: «У Вашым голасе квітнеюць астры, / Якіх не бачыў я раней. / Мне зразумела ўсё і ўсё не ясна... / У Вашым голасе квітнеюць астры, / І кожнай кветцы Бог сказаў: квітней. / Мне зразумела ўсё і ўсё не ясна — / Ці варты музыкі такой?!» [16, с. 30].

Сучасная паэзія, як ужо адзначалася, уяўляе сабой дынамічную і рухомую з'яву. У апошні час усё больш шырокую пра-

сторы ў ёй заваёўваюць інтэлектуальны медытатыўна-філасофскі пачатак і монастрафічныя нерыфмаваныя вершы. Развіццю форматворчага эксперыменту ў нашай краіне паспрыяла актывізацыя грамадска-культурнага жыцця ў апошнія два дзесяцігоддзі ХХ стагоддзя.

З імем А. Разанава звязана ўяўленне аб пошуку паэзіяй новых шляхоў, незвычайных форм, арыгінальных жанраў. У яго асобе спалучаюцца рысы паэта-наватара, эксперыментатара, вечнага шукальніка ісціны, моватворцы, генератара новых творчых ідэй; у яго паэтыцы пераважае імклівае рытму, ускладненая метафарычнасць. Арыгінальнасць стылю А. Разанава абумоўлена не толькі наватарствам фармальнага пошукаў, але і зместам твораў, гістарызмам погляду на рэаліі свету, медытатыўнасцю і філасафічнасцю, асацыятыўнасцю мыслення. Пачынаючы са сваёй першай кнігі, А. Разанаў вынаходзіць новыя для беларускай паэзіі формы верша — пункціры, квантэмы, версэты, вершаказы, зномы і злэсы.

Паэзія А. Разанава характарызуецца «ўхілам» у бок рацыяналізму, доказнасці, асацыятыўнасці, мысленне мастака «ўшчыльняецца», ускладняецца за кошт нечаканых асацыяцый. Так з'яўляецца новы, надрэалістычны тып мыслення, амаль не ўласцівы беларускай літаратуры ХХ — пачатку ХХІ стагоддзяў. А. Разанаў сёння ўвесь у эксперыменце, пошуку новай вобразнасці і форм яе выяўлення: «Мы не займаем ніякіх пасадаў і не маем ніякіх званняў, але якраз у гэтым усе, хто ведае нас і не ведае, бачаць нашу пасаду і разумеюць наш чын. <...> Я ніколі не каюся ў тым, чаго не рабіў, але каюся ў тым, што рабіў» [24, с. 26].

Як вядома, першым да цвёрдых вершаваных форм у беларускай літаратуры ўсвядомлена звярнуўся М. Багдановіч, які імкнуўся тэарэтычна і на практыцы паказаць годнасць беларускай паэзіі.

Папулярнасць у сучаснай паэзіі набывае *танка* — монастрафічны пяцірадкавы нерыфмаваны верш, у якім першы і трэці радкі маюць па пяць складоў, а астатнія — па сем. Класічная танка складаецца з 31 складу, а галоўная думка верша сканцэнтравана, як правіла, у трох першых радках.

Сэнсава ўшчыльнены твор У. Сіўчыкава гэтай формы, які мы працытуем, пабудаваны на традыцыйным вобразным параўнанні чалавека з мятлікам, у ім сцвярджаецца тэзіс пра хуткаплыннасць жыцця чалавека: «Пярэсты мятлік / і восенню хоча жыць — / п'е паспешліва / з хрызантэмы расінкі / марознай раніцай» [26, с. 48].

Шырокае распаўсюджанне ў сучаснай літаратуры атрымала і жанравая форма *хоку* (або хайку, хай-кай). Гэта монастрафічны трохрадковы верш, які вылучыўся з танкі і, па-сутнасці, з'яўляецца яе скарачанай формай. У хоку таксама адсутнічае рыфма, але строга захоўваецца дакладная колькасць складоў у вершарадах: у першым і трэцім — па пяць, у другім — сем. Гэта своеасаблівая цвёрдая вершаваная форма прыйшла да нас з японскай паэзіі, дзе яна актыўна ўжывалася яшчэ ў эпоху Сярэднявечча. Максім Танк неаднаразова звяртаўся да падобнай жанравай формы (цыкл хоку са зборніка «Errata»: «Хірасіма. На / Камені — цень чалавека. / Самога ж — няма» [29, с. 100]). На сучасным этапе хоку ў беларускай літаратуры пішуць Адам Глобус («Мытня на мяжы. / З маленькай сіняй хмары / раптам снег пайшоў»), У. Сіўчыкаў («Валошку згледзеў — / і рады той сустрэчы / у чужой старонцы»), А. Арашонак і інш.

Вынікі творчых пошукаў паэтаў абумовілі нараджэнне новых вершаваных форм на стыку танкі і хоку — «*ахвярынак*» (разважанняў пра месца чалавека ў Сусвеце і Бога: «У кожным / Адпаведна яго шчадраце / Бог расце» [6, с. 436]) і «*ясачак*» Р. Барадуліна. Так, напрыклад, «ясачкі» паэта адначасова па будове (монастрафа з трох радкоў) нагадваюць хоку (паўтанку), а па колькасці складоў — танку. Кожная з «ясачак» утрымлівае 31 склад, што характэрна менавіта для танкі, хоць па радках склады размеркаваны хаатычна. У адным выпадку іх 9, 11, 11, у другім — 10, 11, 10: «Скон — нечаканны й чаканны плён. / Чалавек — гадзіннік, які не ведае, / на колькі Усявышнім заведзены ён» [5, с. 334].

Э. Акулін адрадіў і надаў новае дыханне *газелі* — віду монастрафічнага лірычнага верша, пабудаванага на 3—12 двухрадکوўях (бейтах) з рыфмоўкай *аа, ба, ва* і г. д. У апошнім бейце

(макта) павінен згадвацца тахалус (імя, прозвішча ці псеўданім аўтара). Асаблівасць газелі заключаецца ў тым, што кожны бейт утрымлівае завершаную думку і мае адносна самастойнае значэнне: «Галінка бэзу, траўнем надламаная, / Ты лёсам мне, напэўна, звыш наканаваная, / мая Каханая. / Дзе б я ні быў, вяртаюся хутчэй / туды, дзе мне навек адданая, / мая Каханая. / У слоту лістападаўскіх начэй / са мной яна і восень не падманная, / мая Каханая. / Над безданню даверлівых вачэй / мая маркота ў белы строй прыбраная, / мая Каханая» [31, с. 428].

Адраджэнне *паліндрома* звязана з літаратурнай дзейнасцю В. Жыбуля, С. Мінкевіча, П. Васючэнкі і іншых аўтараў. Спробы стварыць паліндром — верш, які можа чытацца ў адваротным парадку (з апошняй літары (радка) да першай) без змен зместу, у нацыянальнай літаратуры звязана з імем Р. Крушыны, а на сучасным этапе непераўздыдзеным майстрам падобнай вершатворчасці з’яўляецца В. Жыбуль са сваёй паэмай-паліндромам «Рогі гор»: «У дар ураду — / замак, КАМаз, / ЗАЗ, / а дар урада — / шалаш... / А нам — масам — мана, / нам — зман... / Усё?.. Лёсу, / марам — / канец!? (Са зману нам — засценак!) / Енк? Не!» [28, с. 54].

Да *рубай* (чатырохрадкоўік у паэзіі народаў Блізкага і Сярэдняга Усходу з рыфмоўкай ааба (радзей — аааа)) як вершаванай формы звяртаюцца і многія сучасныя паэты. Так, Я. Міклашэўскі апублікаваў у другім нумары часопіса «Маладосць» за 2000 год сатырычнае трохстрофнае рубай, а У. Лебедзеў у сваім зборніку «Восенская ралля» (2004), выкарыстоўваючы традыцыйную рубайчную рыфмоўку ааба, разважае пра сэнс чалавечага жыцця:

А дні ідуць аднолькава для ўсіх.
Даюць магчымасць: колькі маеш сіл,
Здзяйсняй свае задумы і намеры,
Пакуль па дню жыццё не раздасі [19, с. 28].

Вызначым яшчэ некалькі вершаваных форм, новых для сучаснай беларускай паэзіі. Найперш гэта *лімэрык* (пяцірадکوўе, напісанае анапестам, у якім 1, 3, 5 радкі складаюцца з трох стопаў, а 2, 4 — з дзвюх з рыфмоўкай аабба). Змест кожнага

радка ў падобным творы з'яўляецца рэгламентаваным: у першым адбываецца знаёмства з персанажам, у другім паведамляецца пра яго дзеянне або асаблівасць (уласцівасць), трэці радок уяўляе сабой развіццё дзеяння, чацвёрты — развязку, а пяты ўтрымлівае аўтарскую ацэнку героя. Заснавальнікам падобнай вершаформы («інтэлігенцкай прыпеўкі») у нацыянальным слоўным мастацтве стаў А. Хадановіч: «Дэпрэсіўны паэт з Беларусі / аб нядолі спяваў і няпрусе... / А пасля землякоў / на пяць соцень радкоў / распісаў — і канец яго скрусе» [30, с. 153]; «Пачатковец-празаік з Нясвіжу / пенталогію склаў для прэстыжу. / Як назваць? “Пентагон”? / Можа, “Пентамэрон”? / Перавагу аддаў “Пяцікніжку»» [30, с. 120].

Яшчэ адна вершаваная форма — *пагер-вершы*, кароткія тэкставыя паведамленні для пэйджараў, пры напісанні якіх для эканоміі абмежаванай колькасці сімвалаў не выкарыстоўваюцца знакі прыпынку, няма гукавога выражэння беларускіх «і», «ў», «ё»; змест падобных твораў часцей складаюць інтымныя перажыванні лірычнага героя: «я калышу тваю душу / ты спаць не хочаш да святання, / маучу — 1 спадзяюся, яню / я у гэту ноч закалышу / я не магу — 1 не прашу / 1 проста шлю табе в1танн1 / тваю замерзлую душу / я памятаю дыхам яня» [31, с. 450].

Slash/вершы А. Івашчанкі — філасофскія, напісаныя прозай творы без ужывання вялікіх літар і знакаў прыпынку. Як і ў верлібрах, рытмастваральнымі элементамі slash/вершаў становяцца паўзы, пазначаныя знакамі «/» і «//» і надзвычай ёмісты, скандэнсаваны змест:

«мой суразмоўца слухае мяне задумліва пазіраючы нібыта нават і скрозь і паўз але я ведаю што ён чуе// я прамаўляю словы часам нешта выкрыкваю даводжу/ гэта можа доўжыцца гадзіны й яго непакіснасць не палохае й не абурасць// ён не вызнае ўсёведанне ён не выражае пагарду ён не вымагае аніякае рэакцыі/ я ўсведамляю што ніколі не выкажу патрэбнага і не маю таго на мэце// мы вольныя нягледзячы на тое што маем вакол сябе адно голяе муры вязніцы/ мне прыемна бачыць у яго вачох магчымасць працягу нашае размовы/ я чытаю яму чужыя вершы якія ствараю за ноч/ а ён слухае» [17, с. 50].

Літаратуразнаўца і пісьменнік П. Васючэнка стварае ўласны *бестыярый* у кнізе «Піраміда Ліннея» (2008) (бестыярый — старадаўні літаратурны жанр), у межах якога падаюцца партрэты жывых істот, а ў нашага сучасніка — нават чалавека: «Навошта створаны студэнты? / Каб іх тыранілі дацэнты, / Каб іх скубалі дактары, / Каб засыхалі без пары» [10, с. 68].

У сучаснай паэзіі сустракаюцца і разнастайныя *графічныя формы* вершаў: у выглядзе лесвіцы (творы П. Панчанкі, Р. Барадуліна, А. Вярцінскага, Я. Сіпакова, В. Зуёнкі, В. Жыбуля, С. Мінскевіча, Зм. Вішнёва і інш.) і фігурныя вершы, радкі якіх утвараюць пэўную фігуру ці выяву — трохкутнік, ромб, квадрат, крыж, сэрца, зорку і інш. (тэксты С. Мінскевіча «Хто як малюе (крата-квадратны трыпціх)», «Праз дваіное шкло», трыялет-брахікалан В. Жыбуля і В. Бурлак у сумесным зборніку «Забі ў сабе Сакрата!»).

Такім чынам, сучасная беларуская паэзія — гэта сапраўдны мацярык, у якім суіснуюць і ўзаемадзейнічаюць эстэтыка і паэтыка рэалізму, мадэрнізму і постмадэрнізму, назіраецца творчае засваенне традыцый сусветнай літаратуры і пераасэнсаванне набыткаў айчыннай, у тым ліку і фальклору. Адною з галоўных прыкмет творчасці многіх сучасных паэтаў становіцца медытатыўнасць, асацыятыўнасць мыслення, акцэнтаванне ўвагі на пошуках новага героя, які адчувае не толькі сваё месца ў свеце, але і заканамернасці чалавечага і прыроднага існавання. Сучасная літаратура характарызуецца спалучэннем рознастылёвых напрамкаў, жанрава-тэматычнай шматграннасцю, яна не толькі спасцігае сучасны свет, але і прагназуе будучае, з'яўляецца дасканалай і разнастайнай у фармальных адносінах.

Літаратура

1. Аркуш, А. Прывід вясны / А. Аркуш. — Мінск: Логвінаў, 2003. — 64 с.

2. Арочка, М. М. Паэзія // На парозе 90-х: літ. агляд / М. М. Арочка, П. К. Дзюбайла, С. С. Лаўшук; рэд. В. П. Жураўлёў; НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. — Мінск: Навука і тэхніка, 1993. — С. 12—93.

3. Бадак, А. Маланкавы посах: кн. лірыкі / А. Бадак. — Мінск: Маст. літ., 2004. — 133 с.

4. Барадулін, Р. Быць! То ве! / Р. Барадулін. — Мінск: Рым.-катал. Парафія св. Сымона і св. Алены, 2006. — 66 с.

5. Барадулін, Р. Збор твораў: у 5 т. / Р. Барадулін. — Мінск: Маст. літ., 1999. — Т 3: Паэмы. Вершы. — 335 с.

6. Барадулін, Р. Ксты / Р. Барадулін. — Мінск: Рым.-катал. Парафія св. Сымона і св. Алены, 2005. — 472 с.

7. Бельскі, А. І. Паэзія / А. І. Бельскі // Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя: у 4 т.; навук. рэд. У. В. Гніламедаў [і інш.]; НАН Беларусі, Add-не гуманітар. навук і мастацтваў, Ін-т літ. імя Я. Купалы. — Мінск: Беларус. навука, 2003. — Т. 4, кн. 2. — С. 39—87.

8. Бельскі, А. І. Пейзаж у беларускай паэзіі (эвалюцыя, паэтыка, сістэма вобразаў): аўтарэф. дыс. ... д-ра філал. навук: 10.01.01 / А. І. Бельскі; Бел. дзярж. ун-т. — Мінск: БДУ, 1998. — 57 с.

9. Бязлепкіна, А. Разам і паасобку: Таварыства «Тутэйшыя»: Гісторыя, асобы, жанры / А. Бязлепкіна. — Мінск: Беларускі кнігазбор, 2003. — 164 с.

10. Васючэнка, П. Піраміда Ліннея: Бестыярый / П. Васючэнка. — Мінск: Галіяфы, 2008. — 76 с.

11. Вішнёў, З. Фараон у запарку / З. Вішнёў. — Мінск: Логвінаў, 2007. — 170 с.

12. Галубовіч, Л. Сповідзь бяссоннай душы: Лірычны дзёнік / Л. Галубовіч. — Мінск: Маст. літ., 1989. — 222 с.

13. Гарачка, У. Пралетарскія песні: вершы / У. Гарачка. — Мінск: Логвінаў, 2004. — 72 с.

14. Гарэлік, Л. М. Эстэтыка гарманічна-кантрастнага адлюстравання свету ў сучаснай беларускай паэзіі / Л. М. Гарэлік // Сучасная літаратура: каардынаты ідэйна-мастацкага пошуку / С. А. Андраюк [і інш.]; пад навук. рэд. В. М. Стральцовай. — Мінск: Беларус. навука, 2008. — С. 7—91.

15. Глобус, А. Тэксты: Парк. Адзінота на стадыёне. Смерць-мужчына. Скрыжаванне. Дамавікамерон. Толькі не гавары маёй маме... Круглы год. Койданава. Новы Дамавікамерон. Post scriptum / А. Глобус; уклад. і рэд. У. Сакалоў. — Мінск: АСТ, 2000. — 1086 с.

16. Дранько-Майсюк, Л. Акропаль: Паэзія. Эсэ / Л. Дранько-Майсюк. — Мінск: Маст. літ., 1994. — 190 с.

17. Івашчанка, А. Вершнік [вершы] / А. Івашчанка. — Менск: Беллітфонд, 2006. — 88 с.
18. Кісліцына, Г. Новая літаратурная сітуацыя: змена культурнай парадыгмы / Г. Кісліцына. — Мінск: Логвінаў, 2006. — 210 с.
19. Лебедзеў, У. Восенская ралля: Вершы / У. Лебедзеў. — Брэст: Акадэмія, 2004. — 62 с.
20. Мятліцкі, М. Бабчын: Кніга Жыцця / М. Мятліцкі. — Мінск: Маст. літ., 1996. — 285 с.
21. Мятліцкі, М. Цяпло буслінага крыла: палескія вершы. — Мінск: Літаратура і мастацтва, 2010. — 208 с.
22. Пісьмянкоў, А. Планіда: Вершы / А. Пісьмянкоў. — Мінск: Маст. літ., 1994. — 110 с.
23. Разанаў, А. Кніга ўзнаўленняў / А. Разанаў. — Мінск: Логвінаў, 2005. — 134 с.
24. Разанаў, А. Паляванне ў райскай даліне: Версэты. Паэмы. Пункціры. Вершаказы. З Веліміра Хлебнікава. Зномы / А. Разанаў. — Мінск: Маст. літ., 1995. — 287 с.
25. Сівец, Т. М. Таму, хто знойдзе... Каханне ды іншыя казкі: Вершы, проза, п'есы, пераклады / Т. М. Сівец. — Мінск: Логвінаў, 2008. — 184 с.
26. Сіўчыкаў, У. Высакосны год: хоку і танка / У. Сіўчыкаў. — Мінск: Радыёла-плюс, 2004. — 147 с.
27. Стральцова, В. М. Прадмова / В. М. Стральцова // Сучасная літаратура: каардынаты ідэйна-мастацкага пошуку / С. А. Андрэюк [і інш.]; пад навук. рэд. В. М. Стральцовай. — Мінск: Беларус. навука, 2008. — С. 3—6.
28. Тазік беларускі: зборнік вершаў. — Мінск: Бярвіта, 1998. — 93 с.
29. Танк, М. Errata: Вершы. Пераклады / М. Танк. — Мінск: Маст. літ., 1996. — 143 с.
30. Хадановіч, А. Землякі, альбо Беларускія лімэрыкі / А. Хадановіч. — Менск: Логвінаў, 2005. — 156 с.
31. Яна і Я: Вершы і песні пра каханне / Уклад. У. Сіўчыкаў, Р. Шастак. — Мінск: Радыёла-плюс, 2005. — 512 с.

